

FRANSIZ BÜYÜKELÇİ EDOUARD ANTOINE THOUVENEL VE İSTANBUL*

Fatma UYGUR**

ÖZET

Fransız diplomat Edouard Antoine Thouvenel (1818-1866), Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Şube Başkanlığı'nda görevli iken III. Napolyon tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak atanmıştır. Thouvenel, burada, Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle ilişkilerinde söz sahibi olmak için, çok tecrübeli bir diplomat olan İngiliz büyükelçi Lord Stratford Canning (1786-1880) ile kıyasıya bir mücadeleye girişmiştir. Thouvenel, 1855-1860 yılları arasında beş yıl boyunca İstanbul'da etkin bir diplomatik misyonu yerine getirmiş, Islahat Fermanı'nın hazırlanmasında fiilen görev almıştır.

Dışişleri Bakanlığında görevlendirilmeden önce kaleme aldığı seyahat notlarında Macaristan, Eflak, Boğdan ve özellikle İstanbul ile ilgili aktardığı tarihsel ve kültürel bilgiler dikkat çekicidir. Toplumun geleneksel yapısını irdelemiş, her seyyahı kendisine meftun eden İstanbul'u büyümlü bir mekân olarak tarihî dokusuyla birlikte ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir.

Diplomatik kariyerine 1845'te Atina'da başlayan Thouvenel, İstanbul'daki büyükelçilik görevini sürdürürken 1859'da senatör olarak da hizmet vermeye başlamıştır. 1860-1863 yılları arasında Fransız Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış, 1862 yılında Doğu Demiryolu Şirketi'nin yönetim kurulu başkanlığı yürütmüş, 1864-1866 yılları arasında ise İmparatorluk senatosunda mühürdar üye olarak görev almıştır. 18 Ekim 1866'da, 48 yaşında, Paris'te Lüksemburg Sarayı'nda vefat etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Thouvenel, İstanbul, Kırım Savaşı, Seyahatname, Islahat Fermanı

* Doktora tez çalışmasından üretilmiştir

** Ankara Üniversitesi Fransızca Okutmanı

THE FRENCH AMBASSADOR EDOUARD ANTOINE THOUVENEL AND İSTANBUL

ABSTRACT

The French Ambassador Edouard Antoine Thouvenel (1818-1866) had been appointed as an ambassador to Istanbul, by Napoleon the 3rd, when he was working as the head of diplomatic branch of French Ministry of Foreign Affairs during the Crimea War (1853-1856). Thouvenel has fiercely competed with the experienced English Ambassador Lord Stratford Canning in order to be effective on Ottoman State's relations with the other foreign countries. He had acted as an efficient diplomat in Istanbul during 1855-1860 years and also actively took part in the preparation studies of reform edicts.

Prior to his appointment at Ministry of Foreign Affairs, he published remarkable reports on cultural and historical backgrounds of Hungary, Eflak, Bogdan, and Istanbul. In these reports, he not only explored the traditional structure of the society, but also told the beauty and charm of Istanbul with a historical manner.

Thouvenel who started his diplomatic career in 1854 in Athens served as a senate member in 1859 when he completed his duty in Istanbul. He also worked as the minister of foreign affairs of France throughout 1864-1866 years. Between 1864-1866 years, he worked as the entrusted member with the seal at Empire Senate. He passed away in October 18th, 1866 in Lüksemburg Palace at the age of 48.

Key Words: Ottoman Empire, Istanbul, Thouvenel, Crimean War, Edicts of reform, travelbook

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ni XIX. yüzyılda içine düştüğü bunalımdan kurtarmak için yönetici kadro ve devlet adamları, öncelikle askerî ve malî alanda sürekli ıslahat yapma çabaları içerisinde olmuşlardır. Yönetici kadronun kendi bilgi ve yeteneğine dayanan ıslahat çalışmaları beraberinde bir zihniyet değişimini de getirmiştir. Avrupa devletlerinin sürekli yükselişi, Osmanlı aydınlarını model alma noktasında arayışa sürüklemiştir. Batıyı ayrıntılı bir şekilde anlatan sefaretnameler bu arayışın temel taşlarından birini oluşturmuştur.

Lâle devrinde başlayıp Nizam-ı Cedîd ile devam eden ve Gülhane Hatt-ı Hümayûnu (1839) ile fermanlaşan bu sürecin idarî, malî, siyasî ve askerî sonuçları Islahat Fermanı (1856) ile devam etmiştir. Yeniden yapılanma döneminde en önemli araçlar eğitim ve bilim olmuştur.

Merkezîleşme yoluyla yeni bir devlet anlayışı hâkim kılınmıştır. Uluslararası ilişkilerde benzer şekilde diplomasi kuralları tesis edilerek, bu kurallara riayet edilmiştir.

Bu yenileşme döneminde Fransız diplomat Edouard Antoine Thouvenel (1818-1866), III. Napolyon (Charles Louis Napoléon Bonaparte) (1808-1873) tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilir. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Şube Başkanlığı'nda görevli iken İstanbul'a büyükelçi olarak atanan Thouvenel, Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle ilişkilerinde söz sahibi olmak için, çok tecrübeli bir diplomat olan İngiliz büyükelçi Lord Stratford Canning (1786-1880) ile kıyasıya bir mücadeleye girişmiştir.

Thouvenel, 1855-1860 yılları arasında beş yıl boyunca İstanbul'da etkin bir diplomatik misyonu yerine getirmiştir. Islahat Fermanı'nın hazırlanmasında iki Müslüman, iki Katolik ve bir Ortodoks Rum ile birlikte kendisi de fiilen görev almıştır (Şeni, 1999: 35). Kırım Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan 1856 Hatt-ı Hümayûnu'nda Fransız tezlerinin (Karal, 2007: 250) büyük ölçüde kabul edilmesi "Osmanlılık" siyasetiyle örtüşmektedir. "Bu ferman Tanzimat Fermanı'nda öngörülen reformları genişletmek ve özellikle gayrimüslim tebaanın devlet yönetiminde daha geniş oranda yer alması amacını taşımaktaydı." (Seyitdanlıoğlu, 2012: 382-383). Ayrıca bu Hatt-ı Hümayûn Hıristiyan toplumların anayasal gelişmelerinin ilk hareket noktası, hatta bağımsızlık manifestosu olmuştur (Berkes, 2002: 218).

Diplomatik kariyerine 1845'te Atina'da başlayan Thouvenel, 1855 yılında İstanbul'a büyükelçi olarak atanmıştır. 1859'da senatör olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1860-1863 yılları arasında ise Fransız Dışişleri Bakanlığı görevini yerine getirmiştir. 1864-1866 yılları arasında İmparatorluk senatosunda mühürdar üye olarak görev almıştır. 18 Ekim 1866'da, 48 yaşında, Paris'te Lüksemburg Sarayı'nda vefat etmiştir (M.A.E.A.D: 233 PA AP).

Bu makalede seyyah, diplomat ve devlet adamı olan Thouvenel'in İstanbul'a büyükelçi olarak tayin edilmeden önce genç yaşında gerçekleştirdiği İstanbul seyahatiyle ilgili izlenimlerini, hayatını, büyükelçilik dönemini araştırmayı ve Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabalarında belirleyici rolünü ve etkisini ana hatlarıyla ortaya koymayı amaçladık.

HAYATI

Fransız seyyah, diplomat ve politikacı Edouard Antoine Thouvenel, 11 Kasım 1818'de Fransa'nın kuzeydoğusunda bulunan Lorraine bölgesindeki Verdun'de dünyaya gelmiştir. Lorraine'de köklü ve saygın bir aileye mensuptur. Babası Saint-Louis'nin şövalyesi, Birinci İmparatorluk

döneminde savaflara katılmış Mareşal rütbesinde bir askerdir. Babası 1843 yılının ağustos ayında ölmüştür. Amcalarından biri kral XVIII. Louis'in yanında hekim olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda bilimsel çalışmalarıyla da tanınan ve milletvekili olan bir kişidir. Thouvenel'in, yaptığı özel yazışmalardan anlaşıldığı üzere Henriette Cuvilier-Fleury adında bir kız kardeşi vardır. Fransız Dışişleri Bakanlığının Diplomatik Arşivinde, Thouvenel'e ait belgeler arasında özel yazışmalarında ailesi ile ilgili bilgilere göre kız kardeşinin kocası Alfred Cuvilier-Fleury (1802-1887) Hollanda kralı Louis Bonaparte'ın sekreteri olarak görev almış, daha sonra Aumale dükü Henri d'Orléans (1822-1897)'in eğitimcisi ve sır kâtibi olmuş ve Journal des Débats¹ adlı gazetenin editörlüğünü yapmıştır. Thouvenel'in kariyerinde etkili olduğu, Thouvenel'in karısı Marie'nin İstanbul'dan her hafta düzenli olarak Henriette'e yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır (Şeni, 1999: 25).

Edouard Thouvenel önce 1835'de edebiyat sonra 1838'de hukuk eğitimini tamamladıktan sonra Tuna kıyıları ve Doğu'yu içine alan bir seyahate çıkmıştır. Yirmi yaşında yaptığı bu seyahat esnasında gezdiği ve gördüğü yerleri La Revue de Deux Mondes² isimli bir dergide yayınlamıştır. Büyük beğeni kazanan bu yayınlar Fransız dışişlerindeki bazı yöneticilerin de dikkatini çekmiştir. Bu seyahat notları daha sonra 1840 yılında Arthus Bertrand tarafından La Hongrie et La Valachie adıyla bir kitap halinde neşredilmiştir. Çok genç yaşta yaptığı bu seyahatler ona Fransız dışişlerinin kapısını açmıştır. Thouvenel, önemli bir diplomat olan Emile Desages (1791-1850)'in himayesinde dışişlerinin siyasi bölümünde çalışmaya başlamıştır (1842). Bir müddet sonra, François Guizot (1787-1874)'nun gizli görevlendirmesiyle önce İngiltere (1844)'ye, ardından İspanya (1845)'ya gitmiştir. Daha sonra da Brüksel'e ateşe olarak gönderilmiştir. Ancak Brüksel'de birkaç ay kalmıştır.

1845 yılının sonuna doğru gözlemci sıfatıyla Atina'ya gönderilmiştir. Thouvenel buraya basit bir görevle gelmiş olsa da, kendisini her zaman himaye eden yüksek mevkideki şahısların siyasetten ayrılmasıyla gözden düşmemiş, aksine tam yetkili ortaelçi olarak 1849'da Atina'da görevine devam etmiştir (Thouvenel, L., 1890: 11). Atina Kralı Othon³ (1815-1867) döneminde Fransa Kralı Louis-Philippe'in temsilcisi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

¹ 1789-1944 yılları arasında Paris'te önce haftalık, sonra günlük yayınlanan önemli bir siyasi gazete.

² 1829 yılında Paris'te yayınlanmaya başlanan, günümüzde de varlığını sürdüren, çok önemli aydınların katkıda bulunduğu, ayda bir yayımlanan siyasi ve kültürel bir dergi.

³ Bavyera Kralı IV. Ludving'in ikinci oğludur. Londra Konferansında büyük devletlerce Yunanistan Kralı seçilmiştir.

Thouvenel 1845 yılında Atina'da sekreter olarak görev yaparken tam yetkiyle çalışmaktadır. İhtilallerin Fransa'yı kasıp kavurduğu bir dönemde, 1848'de yine Atina'da tam yetkili ortaelçi olarak görev başındadır. Burada çok önemli siyasi tecrübeler kazanmıştır. 5 Mart 1849'da, Prens Louis Napolyon, Thouvenel'in Atina'da orta elçi olarak görevine devam etmesini sağlamıştır. Bu karar henüz imparator olmayan III. Napolyon'un aldığı ilk karar olarak tarihe geçmiştir (Thouvenel, L., 1889: 559). Bu hızlı terfide Thouvenel'in akıllı, kültürlü, tuttuğunu koparan kişiliğinin ve Doğu'yu iyi analiz edebilmesi gibi özelliklerinin yanı sıra siyasi çevresinin katkısı da yadsınamaz.

1848 ihtilali patlak verdiğinde Atina'daki görevine başlayalı henüz birkaç ay olmuştu. 1848 Şubat devriminde önemli bir politikacı, aynı zamanda çok ünlü şair veyazar olan A. Lamartine (1790-1869) geçici hükümette Dışişleri Bakanlığı'na getirilmiş ve ülke yönetiminde kritik bir noktada bulunmuştur. Bu dönemde Lamartine yeni hükümetin temsilcisi gelene kadar Thouvenel'in Atina'daki görevine devam etmesini istemiştir. Prens Louis Napolyon 5 Mart 1849'da Thouvenel'i orta elçi mertebesine yükseltmiştir. Bu yükselişte Yunanistan'da Kral I. Othon (1815-1867) ile Birleşik Krallık arasında 1850 yılında meydana gelen "Don Pacifico" adı verilen diplomatik krizde aldığı inisiyatif etkili olmuştur.

Bilindiği gibi "Don Pacifico" vakası, Cebelitarık doğumlu Portekiz Yahudisi David Don Pacifico (1784-1854)'nun evinin 1847 yılında Ortodoks ayini sırasında yağmalanmasından sonra tezahür eden bir durumdur. Yunan Kralı I. Othon, tüccar ve aynı zamanda Portekiz konsülü olan Pacifico'nun tazminatını karşılamayınca, Helenist ve Yunan İstiklal Savaşı'nın savunucusu Lord Palmerston (1784-1865), Pacifico'nun talebi üzerine 1850 yılının başında Pire Limanı'nı on dört gemilik deniz filosuyla abluka altına alır. Amaç, görünüşte Pacifico'ya destek vermektir, gerçekte ise Yunan Kralı'nı devirmektir. Palmerston Yunanistan'da ve Doğu'da mutlak İngiliz hâkimiyetini tesis etmek istemiştir, zira Fransa'da o sıralar ülke içinde karışıklıklar vardır. Thouvenel bu oldubittiyi şiddetle protesto ederek Atina Sarayı'nda savunma hattı oluşturmuştur. Krizi atlama için inisiyatifi ele alan Thouvenel, Yunan halkının sempatisini kazanırken, özellikle de Kral Othon ve kraliçenin çok özel dostluğunu kazanmıştır. Fransa Thouvenel'in bu başarılı operasyonunu légion d'honneur ile ödüllendirirken diplomasi kariyerinde de sıçramalar yapmasını sağlamıştır. Bununla beraber Fransa İngiltere ile ilişkisini kesmek istememiştir. Yunanistan İngiltere'nin baskısıyla sorunun çözümüne zorlanmıştır. Thouvenel bu durum karşısında Atina'dan gitmek istemiştir

ve 16 Kasım 1850 tarihinde Münih'e orta elçi olarak atanmıştır⁴. Thouvenel'in Yunan Kralı'nın tahtını korumak için verdiği mücadele Othon'un kardeşi Bavyera Kralı I. Maximilian'in (1832-1867) çok hoşuna gitmiştir (Thouvenel, L., 1889: 530).

1851 yılının son günlerinde Thouvenel Paris'e Dışişleri Bakanlığı'nın siyasi bölüm başkanlığına Prens Napolyon tarafından atanır. Bu kez de Kutsal Yerler krizi Fransız diplomasisini epeyce hızlandıracaktır. Dışişleri Bakanlığı'nın en önemli diplomatik yazı bölümünde üç yıldan beri çalışan Thouvenel "Doğu" için savaşmak gerektiğini Fransa'ya ve Avrupa'ya anlatmaya çalışmıştır. Viyana Konferansı'na Fransız Dışişleri Bakanı'nın yerine vekâleten katılmıştır. Thouvenel, Fransız ordusunda Baltık Denizi'ne komutan olarak giden General Baraguay d'Hilliers (1795-1878)'den boşalan İstanbul elçiliğine, imparator III. Napolyon tarafından atanmıştır.

Ailesine düşkün olan Thouvenel kendisinden bir sene sonra İstanbul'a gelen karısı ve 3 yaşındaki oğlu ve yeğeniyle yakından ilgilenmiştir. Karısı Marie Thouvenel'in Paris'e her hafta düzenli olarak yazdığı mektuplardan anlaşıldığı üzere Thouvenel hem ailesiyle, hem ülkesinin problemleriyle yakından ilgilenmiştir (De Fontmagne, 1977: 55). Marie Thouvenel'in ifadesine göre durmadan, dinlenmeden, usanmadan, sağlığını hiçe sayarak çok çalışmaktadır. Çok özledikleri tatil hasretiyle yanıp tutuşmaktadır. Burada devletin çıkarlarını şahsi menfaatlerinden üstün tutmaktadır. Yeğeni Marie de Melford da zaman zaman Thouvenel'e sekreter gibi yardımcı olmuşlardır. Sağlık yönünden çok hassas olan bu aile İstanbul'un nemli atmosferinde çok zorlanmıştır.

Marie Thouvenel, çok hassas bir bünyeye sahip olmasına rağmen gerek ülkesinde gerekse yurtdışında sürekli eşinin yanında olmak istemiştir. İstanbul'a yaptığı seyahat onu korktukları gibi çok etkilememiştir. Sağlığında herhangi bir olumsuzluk yaratmamıştır. İstanbul'da ikinci çocuğuna hamile kalmıştır. Daha önce eşi ile birlikte Atina'da iken bir düşük yapmıştır. Aynı durumun tekrar edeceğinden kaygılandığı için doğum gerçekleşene kadar İstanbul'dan ayrılmamıştır. Konstantin adını verdiği bu bebeğini 28 Temmuz 1858 tarihinde sağlıklı bir şekilde, hatta elçiliğin doktoru yetişmeden sefaretteki odasında dünyaya getirmiştir. İkinci kez baba olan Thouvenel çok mutludur. Ancak,

⁴ M.A.E.A.D: Ministre Des Affaires Etrangères, Archives Diplomatique. 233 PA AP: THOUVENEL (Édouard-Antoine), Thouvenel Papiers. Belge Napolyon ile Turgot imzalı orijinal bir belgedir. Bu belge, Thouvenel'in tam yetkili bir elçi sıfatıyla Bavyera Krallığı'na gönderildiğini ve dışişleri bölümüne müdür olarak atandığını göstermektedir.

Konstantin Thouvenel ne yazık ki Paris'te 17 Haziran 1878 tarihinde 20 yaşında vefat etmiştir (Thouvenel, L., 1889: 54).

Büyük oğlu daha sonra kendisi gibi diplomat olmuştur⁵. Ailesi İstanbul'daki Fransız Sarayı'nda verilen davetlerde boy göstermiştir. Paris'teki moda dünyasını, aldığı mektuplar vasıtasıyla takip etmeye çalışmıştır. Kendilerine yardımcı olmak amacıyla İstanbul'a gelen yeğen Marie de Melford İstanbul'u olabildiğince gezmiş ve gördüklerini resmederek kendince bir arşiv oluşturmuştur. Kişisel arşivinde resim çalışmaları, yazıları, notları ilginç ve ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Görümcesi ve eniştesiyle yaptığı yazışmalardan anlaşıldığı üzere, her şeyin çok iyi olmasını isteyen mükemmeliçi yanı onun sağlığını olumsuz etkilemiştir. Yazışmalarda Marie Thouvenel'in herhangi bir hastalığının adı zikredilmemektedir. Maxime Du Camp⁶ (1822-1894)'in kuzeni olduğunu öğrendiğimiz Marie Thouvenel bilgili, becerikli, dünyayı takip eden, akademik bir zümreye dahil genç bir bayandır. Secret de l'Empereur adlı koleksiyonun 1862 yılını kapsayan yazışmalarından anlaşılacağı gibi Marie Thouvenel'in sağlığı endişe vericidir. 24 Mart 1862 tarihli mektupta Bismarck (1815-1899)'ın Viyana'ya gönderilişini anlattıktan sonra mektubun sonunda karısının yanında olmak istediğini belirten Thouvenel, Gramont Dükü (1819-1880)'ne 7 Temmuz tarihli mektupta eşinin çok dayanıksız olduğunu, acılara yenik düştüğünü, hekimlerin bazı kısıtlamalar getirdiğini yazmaktadır. Aslında bu mektupta Thouvenel'in Karadağ ile ilgili teklifinin Avusturya tarafından kabul edildiği, bir anlamda 1852 yılının doğu politikasına dönüldüğü bilgisine de ulaşmaktayız. Büyükelçi, Flahault Kontuna hitap eden 26 Temmuz'daki mektubun sonunda, eşinin ıstırabının giderek arttığını, onu Wurtzbourg'un ünlü hekimine götüreceğini yazmaktadır. Bu haftalık bilgilendirme yazıları takip edildiğinde, Thouvenel'in sağlığının o günün gazetelerine yansıdığı, çıkan yorumların hiç de hoş olmadığı görülecektir. Thouvenel'in Gramont Düküne kasım ayında yazdığı mektupta, Dışişleri Bakanlığından gözden düştüğü veya herhangi bir memnuniyetsizlikten dolayı değil, karısının sağlığıyla ilgilenmek için bakanlıktan ayrıldığını, siyaset sahnesine yeni aktörler geldiğini, üç yıllık görev sürecinde majesteleriyle uyumlu çalıştığını, pozisyonunun bunu gerektirdiğini yazmıştır (Thouvenel, L., 1897: 274, 306, 315, 355, 447).

Marie Thouvenel 2 Ağustos 1866 tarihinde çok genç yaşta, eşinden yaklaşık üç ay önce, 33 yaşında Lüksemburg sarayında vefat etmiştir.

⁵ Babasına ait olan bu belgeleri oğlu yayınlamıştır. Thouvenel'e ait bütün belgeler Fransız diplomatik arşivlerinde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

⁶ Osmanlı Topraklarına seyyah-fotografçı olarak gelmiştir. Fransız Akademisi'nin üyesi, önemli bir Fransız entellektüelidir.

Dışişleri bakanlığından ayrılan Thouvenel 4 Mart 1864 tarihinde Mısır Valisi ve Süveyş Kanalı şirketi arasında devam eden meseleleri inceleyen komisyonun başkanlığına getirilmiştir. Thouvenel 8 Nisan 1864 tarihli Gramond Düküne yazdığı mektupta, emeklilik sonrası ülkesinin çeşitli dış politikalarını tasvip etmediğini belirtirken, bütün kış vücudunda ve kalbinde yer yer dolaşarak acı veren romatizmaya bağlı ağrılarından şikâyet etmiştir. Komisyon başkanı olarak Mısır'da bulunduğu sırada sıcak geçen kış mevsimi romatizmasına iyi gelmiştir (Thouvenel, L., 1889: 458). Thouvenel'in genç yaşta ciddi bir romatizmal rahatsızlığa yakalandığını bu yazışmalardan anlıyoruz.

İstanbul'da büyükelçiliği sırasında Sultan Abdülmecid tarafından (1856) Mecidiye Nişanıyla onurlandırılmıştır. (Thouvenel, L., 1903: 463). Thouvenel, görev yaptığı dönemlerde pek çok kişi ve kurumla kişisel, diplomatik ve gizli yazışmalar yapmıştır. Yaşadığı ve mesleğinde karşılaştığı her şeyi en ince ayrıntılarına kadar kaleme almıştır. Bu yazışmalar ölümünden sonra kendisi gibi diplomat olan oğlu L. Thouvenel tarafından derlenmiştir. Kitaplaştırılan bu yazışmaların tümü, orijinal bir halde Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.

Thouvenel 4 Ocak 1860 tarihinde III. Napolyon tarafından Dışişleri Bakanlığı'na getirilmiştir. Akdeniz'de kıyı kenti olan Nice ve Savoie'yu Fransa topraklarına katmıştır. Bir Kontluk olan Nice ile Dükalık olan Savoie bölgelerinin Fransa'ya önce bağlanması, ardından yapılan halk oylamasıyla ilhak edilmesi Thouvenel'in dışişlerindeki ilk önemli icraatıdır. İngiltere ve Avusturya ile ticaret anlaşmaları bu dönemde olmuştur. Lübnan'da ve Şam'da Sünni Dürzîlerin saldırısına uğrayan Hıristiyan Marunîleri korumak amacıyla Fransa'nın askeri operasyonu, Suriye Savaşı, Romanya meselesi, İki Sicilya Kraliyetinin ilgası, II. François'nın devrilmesi, Garibaldi'nin İtalya'nın birliği için teşebbüsleri Thouvenel'in Dışişleri Bakanlığı'nı yürüttüğü üç yılın içinde yaşanmış olaylardır. Bunların yanı sıra sömürgecilik çerçevesinde güneydoğu Asya'da gerçekleştirilen Çin seferi, ödemediği borçları bahane ederek Meksika'yı sömürgeleştirme çabaları, Sırbistan ve Karadağ'daki olaylar, kısaca gerek iç, gerekse dış dünyadaki Fransa'yı ilgilendiren diplomatik konular Thouvenel için hayatî önemi haiz konular olmuştur (Thouvenel, L., 1889: 444, 448, 560).

Thouvenel 18 Ekim 1862 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan istifasını İmparator'a vermiştir. III. Napolyon'un 15 Kasım 1862 tarihli yazısında Thouvenel'i politik mülahazalar sonucu görevden almak zorunda olduğunu belirterek, her zaman bağlılığı ve hizmeti için teşekkür etmiştir. Bu mektup 19 Kasım'da "Moniteur"de yayımlanır. Burada açıkça dile getirilmeyen tatsız bir durum söz konusudur. Thouvenel'in mektuplarına göre III. Napolyon'un tutarsız dış politikası ayrılığın gerçek sebebidir. Hatta

Thouvenel'in Dışişlerinden ayrılmasına tepki olarak diğer mesai arkadaşları; Kont Flahaut dahil olmak üzere teker teker istifalarını İmparatora vermişlerdir. Bu istifalar Roma'da kardinalleri etkilemiş, Hollanda Kraliçesi Thouvenel'e övgü dolu sözlerle görevden alınmasına duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir (Thouvenel, L., 1889: 439, 444). Thouvenel, III. Napolyon'un kendisini görevden almasını anlayışla karşılarken, bunu gözden düşmek veya kendisinden hoşnutsuzluk olarak değerlendirmedigini Kasım 1862 tarihli belgede diplomatik bir üslupla Gramont Düküne ifade etmiştir. Dolayısıyla, görevden alınmasının, gazetelerin yazdığı gibi eşinin rahatsızlığından dolayı değil, dinlenmek isteğiyle ilgili olduğu görülmektedir (Thouvenel, L., 1889: 448).

Bakanlık görevini bıraktıktan kısa bir süre sonra, yani 24 Kasım 1862 tarihinde Doğu Demir Yolları Şirketi'nin yönetim kurulunun başına getirildi. Bu görevi yürütürken Meuse kentinin de genel konsey başkanlığı görevini üstlenmiştir. İmparator III. Napolyon Ağustos 1865 tarihinde Thouvenel'i Fransız senatosunda mühürdar üye olarak görevlendirmiştir. Aynı yılın sonunda Demir Yolları Konferansı Başkanlığı'na çağırılmıştır. Bu görevi de başarıyla yerine getirmiştir. Çok yorucu bir tempoyla çalışan Thouvenel'in kalbi bu tempoya daha fazla dayanmamıştır. 48 yaşında 18 Ekim 1866'da ikamet ettiği Lüksemburg Sarayı'nda uzun zamandır acı çektiği bir kalp hastalığından ölmüştür. 19 Ekim 1866 tarihinde yayınlanan bir kararname ile devlet tarafından Paris'te ve aile mezarlığının bulunduğu Metz şehrinde de görkemli bir cenaze töreni düzenlenmiştir.

Thouvenel'e 20 Haziran 1860 tarihinde Fransa'ya katılan üç bölge; Savoie, Haute-Savoie ve Alpes-Maritimes vesilesiyle Légion d'honneur'un Grand-Croix seviyesindeki nişanı layık görülmüştür. Ayrıca bu anı ölümsüzleştiren özel sözlerle takdim edilen bir Bröve de verilmiştir. Yine III. Napolyon'un Thouvenel'e dük unvanı ve Paris'te bir soyluluk simgesi olan bir hanedan (Maison) unvanı vermek istemiştir. Bununla birlikte, Thouvenel her hangi bir payeye sahip değildir ve önemli bir servet bırakmamıştır.

THOUVENEL'İN İSTANBUL SEFİRLİĞİ

Edouard Thouvenel, daha önce bahsedildiği üzere yirmili yaşlarda Tuna nehri boyunca Macaristan ve Eflak-Boğdan'ı ziyaret etmiş; Varna'dan sonra İstanbul'da bir müddet kalmıştır. Büyükelçi olarak geldiğinde, daha önce İstanbul'da edindiği bilgi ve görgü birikiminden maharetle yararlanmıştır. Thouvenel, III. Napolyon'un döneminde İstanbul'a 1855 yılında Fransa büyükelçisi olarak tayin edilmiştir. Cevdet Paşa'nın Tezahir'inde bu tayini "Fransa devletinin Dersaâdet elçisi ta'yin eylemiş

olduğu Thouvenel zilka'denin dördüncü çarşanba günü Dersaâdet'e geldi" şeklinde görmekteyiz (Cevdet Paşa, 1991: 51). Edouard Thouvenel'in büyükelçi olarak Paris'ten İstanbul'a gelişi talihsiz bir olayla başlamıştır. O sırada Sakız adasında bulunan Sultanın huzuruna çıkmak isteyen Thouvenel'i baştercüman Outrey ile birlikte kendilerini götürülecek bir binek hayvanının bulunamayışı üzüntüye sebep olmuştur (Cevdet Paşa, 1991: 79).

Thouvenel beş yıl süreyle büyükelçilik görevini sürdürmüştür. Eşi, oğlu ve kuzeni Baron Durand de Fontmagne daha sonra İstanbul'a gelmiştir. Baron Durand de Fontmagne Kırım Harbi sırasında Maslak'taki askeri kampta bulunmuş ve Fransız sefaretinde önemli görüşmelere şahit olmuştur. O yıllar da Fransa'nın Marsilya limanından kalkan gemiler İstanbul'a bir haftada geliyorlardı. Batılıların kafasında tamamen egzotik çağrışım yapan bu Osmanlı başkenti Thouvenel ve ailesini de derinden etkilemiştir.

Kırım Harbi öncesi ve sonrasında İstanbul, devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla Batılı devletlerin ittifak ya da çatışmalarının merkezindeydi. Bu dönemde İstanbul'da Fransa, İngiltere ve Rusya'nın en tecrübeli, kurnaz ve donanımlı diplomatları görev almıştır, Kıyasıya bir mücadele sürmektedir. Yirmi dört saatin İstanbul'da siyaset için çok uzun bir süre olduğu gözlemlenmektedir. Avrupa'nın siyasi arenasını İstanbul'dur. Thouvenel müzakereleri kararlı ve başarılı adımlarla götürmüştür. Tezakir'de "Canning'in nüfuzu birkaç Fransız elçinin azline sebep olmuştur. Napolyon'a dokunan bu durum karşısında Thouvenel ona direnen bir sefir olmuştur" şeklinde teyid edilmektedir (Cevdet Paşa, 1991: 39).

Thouvenel, başarılarından dolayı çoğu zaman gururlu aynı zamanda bitkin düşerdi. Bu dönemde politika sahnesinde üç önemli oyuncu vardı. İngiliz elçi Lord Stratford, Osmanlı Paşası Veziriazam ve Thouvenel kıyasıya bir mücadele içindeydi. Kimin kazanacağı henüz belli değildir. Bu ortamda eşi de mektuplarında bu mücadeleyi kaygıyla izlediğini belirtmektedir (Şeni, 1999: 303). Elçiliğe peş peşe verilen notalar, siyasî entrikalar, farklı oluşumlar her an değişebilen siyasî atmosfer Thouvenel'i olduğu kadar eşi ve yakınlarını da etkilemektedir. Bir ara Eflak ve Boğdan meselesi yüzünden Thouvenel Türkiye ile diplomatik ilişkileri kesmek zorunda kalmıştır. Bilindiği gibi ağır şartlar içeren bu kriz, Fransız elçiliğinde Fransız bayrağının indirilmesiyle kendini belli etmiştir (De Fontmagne, 1977: 203). Bu durum karşısında Thouvenel soğukkanlılığını kaybetmeden bir Fransız elçisi olarak değil Thouvenel olarak Sultanı ziyaret etmiş ve ona veda etmiştir. Prusya ve Rusya elçilikleri de Fransa'yı örnek alarak benzer bir davranış içine girmişlerdir. Görünen odur ki

Türkler yine kaybetmektedir. Thouvenel diplomatik kariyerinin en çalkantılı evresinde kararlılığını sürdürmüştür.

Fransız Hükümetinden gelecek yeni bir emri beklerken ailece İstanbul'dan Fransa'ya dönüş planları yapmışlardır. Bilindiği gibi Avusturya ve İngiltere elçileri Fransa'nın yanında yer almışlardır. On beş gün gibi uzun bir bekleyişten sonra olumlu gelişmeler Thouvenellerin Fransa'ya dönüşünü ileri bir tarihe bırakmıştır (Şeni, 1999: 216-218). Fransa'nın isteği doğrultusunda Eflak- Boğdan meselesi yeniden başlamıştır. İtalyan birliği için Avusturya'dan bir şey koparamayan III. Napolyon, Latin ırkından gelen bu prenslikleri Avusturya'ya karşı koz olarak kullanabileceğini düşünüyordu. Bu yüzden Osmanlı devletine çok ciddi baskılar yapmıştır. Osmanlı Devletinin bütün itirazlarına rağmen bu prenslikler Romanya adını alarak kurulmuştur (Armaoğlu, 2006: 386-387).

Thouvenel'in Eflak Boğdan Beylikleri hususunda yürüttüğü başarılı görüşmeler sayesinde Katolik Kilisesi büyük avantajlar sağlamıştı. Thouvenel 20 Eylül 1856 tarihinde Sultan Abdülmecit'in izniyle Saint-Anne Kilisesi'nin bakım imtiyazını elde etmiştir. Yine Fransız sefir Osmanlı İmparatorluğundaki çeşitli Hıristiyan din adamlarına ve Ermeni birliğine aynı gücü ve imtiyazı sağlamıştır. Ayrıca çok hassas ve karmaşık bir konu olan Süveyş Kanalı Projesinde Ferdinand de Lesseps (1805-1894)'in görüşmelerini başarıyla sonuca ulaştırdığı için İmparator III. Napolyon bu önemli hizmetlerinden dolayı 8 Mayıs 1859 tarihinde senatörlüğe yükseltmiştir.

Thouvenel'in, Abdülmecit fermanıyla Kudüs'te Azize-Anna Kilisesinde Katolik Latinler lehine sonuç alması ülkesine yaptığı en önemli hizmetlerden biridir. Thouvenel'in diplomasisi, dönemin konjoktürüne göre Osmanlı Devleti'nin yıkılma tehlikesini bertaraf etme kararlılığı üzerine bina edilmiştir.

Thouvenel'in İstanbul'da bulunduğu dönemde ülkesi için çok emek sarf ettiğini söylemek gerekir. Marie Thouvenel'e göre Reşid Paşa'nın görevden alınması Thouvenel'in yürütmüş olduğu politik mücadelenin sonucudur. Reşid Paşa'nın azledilmesinden sonra Sultan Abdülmecit Thouvenel'i kabul ederek bu gelişmeyi birlikte değerlendirmişlerdir (Şeni, 1999: 220). Davison Osmanlı İmparatorluğunda Reform adlı eserinde bu olayı teyit etmektedir (2005; 64).

THOUVENEL'İN DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

XIX. yüzyılda sefirler günümüz elçilerinden her bakımdan farklı idi. Siyasî anlaşmaları onlar hazırlıyor, tarihe onlar yön veriyordu. Devlet başkanlarıyla ya da devletin en kritik noktasındaki tüm rical ile

görülebiliyorlardı. Çok basit bir karşılaştırmayla düşünürsek günümüz büyükelçileri ancak uzman konumunda kalmaktadır. XIX. yüzyılda ise devletlere savaş açabilen veya barış şartlarını düzenleyen, bazen ülkesinin siyasî iradelerine de karşı çıkabilen güçlü kişiliklerden söz ediyoruz. Bu bağlamda, İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi Lord Stratfort'un karşısında komşusu Thouvenel'i Fransız-İngiliz rekabetinin siyasi aktörleri olarak görüyoruz.

Fransız Büyükelçiliği'nde Thouvenel'in çok yakın mesai arkadaşları arasında Edgar de Ségur (1825-1900), ikinci kâtip Gustave Berthemey (1826-1902), üçüncü kâtip Saint-Quentin ve Thouvenel'in sağ kolu olarak Osmanlı Hükümetiyle ilgili münasebetlerinde başrol oynayan tercüman Amédée Outrey (1820-1882) gibi önemli isimler vardır (De Fontmagne, 1977: 39). Fransız Büyükelçiliği'nde üç tercüman görev yapmaktadır. İlişkiler, diplomaside tercümanların bilgileri doğrultusunda yürümektedir. Bütün elçiliklerde diğer ülke temsilcileri birbirleriyle temas halindedir.

1855 yılında İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği'nin başkâtibi Ségur'un gizli diplomatik münasebetlerinden elde edilen bilgilere göre İngiltere ve Fransa'nın ittifakla Kırım Savaşı'na girmelerine rağmen İngiliz Büyükelçisi Lord Stratford'un bir takım dolaplar çevirerek kendi isteklerine boyun eğecek bir Osmanlı Paşasına hâkim olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu noktada Lord Stratford'un aradığı devlet adamı Reşit Paşa'dır. "İngiliz sefiri koca Osmanlı sarayını ve Babıâli'yi böyle titretiyordu. Thouvenel işte bu atmosferde İstanbul'a Fransa'nın Doğu âleminde kazandığı zaferlere layık bir saygı ve gurur ile anılmasını yeniden sağlamak gibi zor bir vazife yüklenerek gelmişti." (De Fontmagne, 1977: 42). Cevdet Paşa Tezahir'de, İngiltere ve Fransa'nın Dersaadet'te sadrazamların tayin ve azline karışmamaları hususunda büyükelçilerini uyardığını belirterek, Thouvenel'in de bu hususta ikaz edildiğini şu cümlelerle aktarmaktadır: "ben zatiyyat ile uğraşmayı zaten sevmem. Hele bu kerre ta'limatım İngiltere elçisiyle b'il-ittifak maslahata bakmaktır. Yoksa azil ve nasb gibi şeylere ibtidar olunamaz. İngiltere ile Devlet'imın ittifakı ol merkezdedir ki bir vechile inhilâli kabil değildir" (1991: 51). Daha sonra Halil Paşa'nın görevden alınması ve yerine Mehmet Ali Paşa'nın Kaptan-ı derya olması Fransız sefaretinin yani Thouvenel'in galibiyeti olarak değerlendirilmiştir.

Aslında Thouvenel'in gelişi Lord Stratford'un baskıcı tutumunu frenlemiştir. Zira yeni bir rakip gelmiştir. Kısa süreliğine de olsa Osmanlı devlet adamları bu tek taraflı baskıdan kurtulmuşlardır. Şimdi İngiliz Sefir Lord Stratford ile Fransız Sefir Thouvenel arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştır.

Thouvenel'in İspanya, Rusya, İsveç gibi çeşitli ülke diplomatlarıyla dostluk ve işbirliği çerçevesinde temaslarda bulunduğunu görüyoruz. En

önemlisi de İstanbul'da Ali ve Fuat Paşaların Thouvenel'e dostça yaklaşımları, Reşit Paşa'ya karşı bir hamle gibidir. Ali Paşa Paris ve Londra büyükelçiliği yapmıştır. Fuat Paşa da devrin en önemli paşalarındandır ve her ikisi de Fransız taraftarıyken Reşit Paşa İngiliz taraftarıdır. Thouvenel'e göre Reşit Paşa yerine Ali Paşa'nın sadrazamlığı Türkiye için daha kazançlı olacaktır. Ali Paşa'nın önemli bir zaafı, karar alma konusunda inisiyatif alamamasıdır (Davison, 2005: 64).

Thouvenel Türkleri çok yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Türklerle ilgili düşünceleri genellikle olumludur. Osmanlı ordusunun eksik taraflarını veya üstün taraflarını gözlemlemiştir. Osmanlı askerinin şerefli ve gayretli olduğunu daima teyit etmiştir. Türk subaylarının önceki dönemlerde Fransız subayları tarafından yetiştirilmesi onun için hep gurur meselesi olmuştur. Kırım Harbi sırasında cephedeki Fransız subaylarının Türk askeri hakkında anlattığı olumlu vasıflardan söz ederken bu vasıflara sahip askerlerin dünyada çok az görüldüğünü belirtmiştir (De Fontmagne, 1977: 64).

İstanbul'da Kırım Savaşı sonrası bulunan Fransız askeri birliğinin yardımıyla asayiş sağlamaya çalışmak için Thouvenel'in sayesinde Pera'da bir polis karakolu kurulmuştur. Galata ve Beyoğlu gayrimüslimlerin oturduğu bölgelerdir. Asayişin, can güvenliğinin olmadığı bu dönemlerde hastaneler Kırım Harbinden dönen yaralılarla doludur. Özellikle askerlerde görülen iskorbüt hastalığı oldukça fazla can almaktaydı. Osmanlı Devleti tedbir olarak bu yaralıları Varna'ya göndermekteydi. Çünkü bu bölgede hastalar daha çabuk iyileşiyorlardı. Vitaminsizlikten, özellikle C vitamini eksikliğinden kaynaklanan bu hastalık sebze ve meyvenin bol olduğu bölgelerde tedavi edilebiliyordu. Sultan Abdülmecit'in izni doğrultusunda Fransız askerleri için Fransız sefaretinin gemisiyle uygun adalar araştırılmasında Thouvenel'in etkisini görmekteyiz. Doğu'da ise Tifüs orduları harap etmiştir. Maslak ve Sivastopal'da 1855 yılında görülen Tifo salgını dehşet vericidir. Elli bin Fransız askerinin İstanbul'da hastanelere getirildiği ancak kurtarılamadığı bildirilmektedir. Bu noktada gözlemlerini aktaran De Fontmagne kendilerini acıtan bir olayı naklediyor: İstanbul'da defnedilen Fransız askerlerinin mezar taşını çalarak kendine bir ev yapan bir Fransız'a Légion d'honneur nişanı verilirken Thouvenel bunu yadırgayarak uzun yıllar yaptığı hizmet karşılığında kendisine bu nişanın verilmemesini sitemle anlatmıştır.⁷ Thouvenel Fransız askerlerinin İngiliz askerlerinden daha fazla kayıp vermesini Fransız makamlarının basiretsizliğine bağlamaktadır. Thouvenel burada en zor zamanlarda dahi soğukkanlı tavırlarıyla mahiyetindekileri koruyup kollamaktadır.

⁷ Thouvenel'e daha sonra Légion d'honneur nişanı verilmiştir.

İngiliz büyükelçi Stratford İstanbul'da kendisinden daha önemli bir başka diplomatı asla hazmedemezdi. Soğuk İngiliz kibriyle Thouvenel'i selamlamak zorunda kalmıştır (De Fontmagne, 1977: 71). Thouvenel İstanbul'da Osmanlı paşalarıyla daima iyi ilişkiler kurmuştur. Özellikle Türkleri yakından gözlemleyen yeğeni De Fontmagne, Thouvenel ile ilgili pek çok ayrıntıyı gözler önüne sermektedir. Thouvenel bir sohbet sırasında "Bir paşanın ya da mevki sahibi bir kişinin evine giderseniz bir sürü köle ya da uşakla karşılaşsınız. Çıkarken de çubuğunuzu verene, kahvenizi getirene, havlunuzu tutana bahşiş vermeniz gerekir. Hesap ettim divana uzanmış bir Osmanlıyı görme zevki, operadaki locadan daha pahalıya mal oluyor" (1977: 79) demiştir.

Thouvenel Fransız Devleti'nin temsilcisi olarak pek çok diplomatik çevreye sefarette balolar, davetler ve birçok etkinlikler düzenlemiştir. İstanbul'da diplomatik siyasî mücadeleler hız kesmeden devam etmektedir. Politik ayak oyunları Türkiye üzerine oynanmaktadır. Kırım Harbi'nin İstanbul'da yankısının sürdüğü bir dönemde İmparator III. Napolyon İstanbul'daki sefirinin uyarılarına kulak tıkamıştır. İstanbul'daki Fransız çevrelere göre Thouvenel'in Paris Kongresi'nde olması her şeyi olumlu yönde değiştirebilecekti (De Fontmagne, 1977: 90).

Sultan Abdülmecit'e İngiltere Kraliçesi tarafından verilen "Dizbağı Nişanı" Osmanlı Devleti'nin Britanya tarafına İngiliz sefiri marifetiyle geçtiğinin işaretiydi. İngiliz sefirinin eşi de kadınlar arasında entrikaya dahil olmuştur. Harem aracılığıyla pek çok siyasî mevki kazanıldığı aşikârdır. Hassas bir yapıya sahip olan Thouvenel'in eşi bu tür harem oyunlarına hiç bulaşmamıştır. Thouvenel'e göre çok zor durumda kalan Abdülmecit Lord Stratford'un elinden aldığı İngiliz Nişanı ile birlikte İngiliz taraftarı Reşit Paşa'yı sadarete getirmiştir. Aslında Sultan Abdülmecit Thouvenel'i bir dost gibi görmektedir. Ancak İngilizlerden çekinmektedir. Yirmi kadar İngiliz savaş gemisinin İstanbul'da olduğu sırada Ali Paşa bu gemilerin Karadeniz'i terk etmesini arzulamaktadır. Avusturya, Eflak-Boğdan Beyliklerinden çekilmemektedir. Reşit Paşa'nın sadarete gelişi İngilizlerin isteklerinin yerine geleceği anlamındadır. 26 Mayıs 1855 tarihinde Fransızlar memorandumla Babiâli'nin bu durumu kabul etmesini eleştirmişlerdir. Thouvenel'e göre Babiâli'nin Fransa'ya ihtiyacı vardır. Kendi hükümetine sürekli bilgi veren Thouvenel uyguladığı politikaya destek beklemektedir. İstanbul'daki sefirler kendi politikalarına ters düşen bir telgraf talimatı gelince onu hiç okumamış gibi davranırlardı. Thouvenel ise bunu yapamayacak kadar dürüst biri olarak takdir edilmiştir (De Fontmagne, 1977: 91-92). İstanbul'daki kordiplomatik çevreler ittifakla Avrupa'da barışı bozan adam olarak entrikacı, kurnaz ve ihtiraslı olan İngiliz sefiri Lord Stratford'u suçlamaktadırlar. Thouvenel Reşit Paşa ile sık sık görüşme talep ederek, İngiliz etkisinden kurtarmak için hamleler

yapmaktadır. İngiliz basını Fransız sefir Thouvenel'e çok sert ifadeler kullanmaktan kaçınmamıştır. Hatta elçinin geri çağırılacağı dahi yazılmıştır. III. Napolyon'un böyle kıymetli bir sefiri gözden çıkarmaya niyeti yoktur, çünkü Thouvenel'den önce çok elçi gelip geçmiştir. Hatta İstanbul'a tayin olan her yeni elçi için " Lord Stratford'a yeni bir kurban geldi" denildiğini Baron'un anlarından öğreniyoruz (De Fontmagne, 1977: 94). Böylesi bir mücadelede Thouvenel'in gayet sakin davranarak direndiği, İngiliz sefirine boyun eğmediği, ciddi bir devlet adamı profili sergilediği görülmektedir.

Thouvenel 1856 Islahat Reformu'nun bir anlamda fikren hazırlayıcısı gibidir. Gülhane Hatt-ı Hümayûnu (1839) Müslümanlar için çıkarılmış bir belge iken, Islahat Fermanı Hıristiyanlar için yayınlanmış bir belge olarak kabul görmüştür (Berkes, 2002: 217). Bu fermanın hazırlanışında rol oynayan Avrupa devletlerinin temsilcilerinden Lord Stratford gayrimüslimlere verilen imtiyazları yeterli bulmamıştır. Avusturyalı büyük devlet adamı Klemens Von Metternich (1773-1859) ise Avrupa kanunlarının Türklerin gelenek ve göreneklerine uygun olmadığını ileri sürer ve bu yüzden Hıristiyan tebaanın korunmasını ister. Bu reformların fikir babasının kendisi olduğunu düşünen Thouvenel bundan gurur duymaktadır. Ortodoksların Rusya'nın nüfuzunda olduğu bilinmesine rağmen bu fermanla birlikte Ortodoksların Rusya'nın nüfuzundan çıkartılması amaçlanmıştır. Thouvenel papazların halkı sömürdüğü kanaatini taşımaktadır. Toplantılarda rakibi Lord Stratford'un tavırları zaman zaman Thouvenel'i sinirlendirmiştir. "Ben kendi adıma, bu çalışmaya katıldığım için büyük onur duyuyorum ama Türk nazırlarının bu konuda göstermiş oldukları sağduyu için minnetimi belirtmekten geri durmayacağım" (Şeni, 1999: 34) şeklinde beyanda bulunmuştur. Soğuk, kibirli ve hırslı tavırlarıyla her zaman eleştirilen İngiliz büyükelçisine nazaran mütevazı, saygılı, sakin ve uzlaşmacı karakteriyle Thouvenel, Ali ve Fuat Paşaları çok etkilemiştir.

"Avrupa Devletleri, kendi aralarındaki ilişkileri XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa devletler sistemi içerisinde düzenledikleri bir denge politikasıyla yürütüyorlardı. Osmanlı Devleti ise her zaman Avrupa denge politikasında fiilen çok önemli bir faktör olduğu halde resmen bu sistemin içine kabul edilmemişti." (Karaer, 2010: 71). Bununla birlikte, Osmanlı topraklarını işgal etmeyi bir devlet politikası haline getiren Avusturya ve Rusya karşısında ticarî çıkarlarını kaybetmekten korkan Batı monarşileri (İngiltere ve Fransa) Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yanadır (Karaer, 2010: 71). Islahat Fermanı bu zeminde hazırlanmıştır. Thouvenel bu misyonun Fransa adına tamamlayıcısı olmuştur. Ancak Berkes'e göre "Birbirinden farklı metotlarla çalışan İngiliz Elçisi Lord Stratford, Fransız Elçileri Thouvenel ve Bourrée, Rus Elçisi General İgnatyef, Tanzimat

reformlarının başarısızlıkları üzerinde bıraktıkları derin izlerle hatırlanacak olan simalardır.” (2002: 245).

Çeşitli yazışmalarından anlaşıldığı kadarıyla Thouvenel, Kırım Savaşı sonrası Fransa'nın Rusya ile yapmak istediği ittifaka şiddetle karşı çıkmıştır. İngilizlerle iyi ilişkilerin sürdürülmesi taraftarıdır. Thouvenel Napolyon'un yapmış olduğu reformları kendine örnek alarak, Kırım Harbi sonrası Osmanlı Devleti'ne benzeri reformlar getirmeye çalışmıştır. Burada reformlarla Rusya'nın çevirdiği dolapları önlemek, nüfuzu altındaki Ortodoksları kullanmasını engellemek ve kendi himayelerindeki Latinleri özgürleştirmek amacındadır (Şeni, 1999: 34). Thouvenel, 28 Nisan 1856 tarihli bir yazısında “Kırım Savaşı'nın asıl amacı Rusya'nın *Hasta Adam*'ın doğal mirasçısı olduğu yolundaki iddiasını elinden almaktır. Bugün ani bir ölümden kurtardığımız hastayı yaşatma görevi bize düşüyor” (Şeni, 1999: 37) demektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'ni işgal eden Rusları bu topraklardan çıkartmak, bunu yaparken de İngiliz yöntemlerine göre değil Fransız yöntemlerine göre hareket ederek başarıya ulaşmak önem kazanmaktadır.

MACARİSTAN VE EFLAK (HONGRIE ET VALACHIE) SEYAHATNAMESİ

Thouvenel'in sağlığında seyahat izlenimlerini havi “La Hongrie et La Valachie” başlıklı koleksiyon, 1840'ta Arthus Bertrand'nın editörlüğünde kitaplaştırılmıştır. Thouvenel'in 1838-1839 yılları arasında Doğuya yaptığı ilk seyahatiyle ilgili bu eserde, henüz Osmanlı toprakları olan Eflak, Boğdan ve artık Osmanlı toprağı olmayan Macaristan bölgesindeki izlenimleri yer almaktadır. Thouvenel İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilirken 1838 yılında gezip gördüğü bu beylikler hakkında yeterince bilgi sahibi idi. Thouvenel'in Reşit Paşa ile görüşmesinde, Sultan'ın ister istemez bu beyliklerin egemenlik haklarından vazgeçmek zorunda kalacağını belirtmesi, bölgeyle ilgili bilgi birikiminden kaynaklanıyordu (Thouvenel, L., 1897: 4). Eflak-Boğdan Beylikleri meselesi Avrupa'nın can alıcı meselelerinden biriydi. Thouvenel burada görüşmeler yürüterek sonuçlar almaya muvaffak olmuştur (Karaer, 2012: 23).

Thouvenel, Macaristan'ı uzun uzun anlattıktan sonra Eflak ve Boğdan meselesinde Türkiye ve Avusturya tarafından kabul edilebilecek bir öneri geliştiriyor. Thouvenel bu iki beyliğin aynı bayrak altında, aynı malî sistemle, iki ayrı yöneticiyle bir millet gibi yönetilmesini önermektedir. 31 Mayıs 1857 tarihli bir yazısıyla bu konuda Fransa'nın aktif bir politika izlediğini görmekteyiz. Fransız Dışişleri Bakanı Kont Walewski (1810-1868) yüzyıllardır ayrı olan bu iki beyliğin birleşmesi gerektiğini, bunun en etkili çözüm olacağına inandığını belirtir.

İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Clarendon (1800-1870) bu öneriyi desteklerken Türkiye ve Avusturya şiddetle karşı çıkmıştır (Armaoğlu, 2006: 83).

Thouvenel'in seyahat notlarının yer aldığı bu kitabında Tuna Nehri'ndeki yolculuğu Varna'dan sonra İstanbul istikametine olmuştur. Her seyyahın dile getirdiği gibi İstanbul Thouvenel'i de büyülemiştir. Büyükdere ilk gördüğü bölgedir. Fransız elçiliğinin bulunduğu Tarabya, yeşil tepelere sırtını dayamış pitoresk görünümlü bir kıyıdadır. Mezar şehri olarak Üsküdar'ı görmektedir. Üsküdar'da bulunan "Mezar tarlaları" dikkatini çekmiştir. Çok sayıda mezarın olması mezar tarlaları ifadesiyle şaşkınlığın bir tezahürüdür. Üsküdar'daki mezarlıklar Avrupa'daki gibi insanı ürkütmeyen, tam tersine insana huzur veren bir görünüme sahiptir.

Göz alabildiğince tazelikler ve güzel çehresiyle tepelerin yükseldiği eski İstanbul'un liman kapısı Üsküdar çok sessiz ve dingindir. Beyoğlu ve Galata Avrupa'nın tatlı sularının "Altın Boynuzu" oluşturduğu kıyı bölgeleridir. Burada çok sayıda yerli ve yabancı gemi bulunmaktadır. Thouvenel'e göre Pera, Tophane ve Galata şehirleri İstanbul'un en canlı ve işlek yerleridir. Burada yaşayanlar giyimleriyle, renkleriyle, alışkanlıklarıyla Avrupaî olup Asya'dan farklı bir görünüme sahiptir. Eyüp Camii ile Ayasofya arasındaki bu büyük şehir yedi tepe üzerine yayılmıştır.

Thouvenel'in ilk tespitlerinden birisi de Türklerin tembel olmasıdır. Bu durumu Doğu'ya has bir özellik olarak nitelendirmektedir. Rehber eşliğinde gezdiği İstanbul'da Tanzimat sonrası uygulanmaya çalışılan reformların yer yer komik bir biçimde tezahür etmekte olduğunu gözlemlemektedir (Thouvenel, 1840: 295).

Thouvenel, kendisinden önce İstanbul'a gelen ünlü Fransız entelektüelleri Chateaubriand ve Lamartine'nin İstanbul için söylediği güzel sözleri hatırlamaktadır. Bu ünlü seyyahların seyahatnameleri Fransız kamuoyunda İstanbul'un daha iyi tanınmasına vesile olmuştur. Thouvenel İstanbul'da itimatnamesini yeni alan yabancı elçilerin Osmanlı Sarayında Sultan tarafından kabul edilişlerine şahit olmuştur. Aslında Thouvenel'in seyahat anılarını oluşturan bu kitap onu XIX. yüzyılın seyyahlarından biri olarak göstermektedir.

Macaristan, Pasarofça Antlaşması (1718) ile Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılmıştır. Thouvenel'in Macaristan'ı anlatırken sık sık vurguladığı şey, artık buraların Türklere ait olmadığı ifadesidir. Eflak Beyliği'nin ise Osmanlı Devleti ile ilişkisi devam etmektedir. Yazarın kitabında Macaristan'ı anlatan bölümün üzerinde durmadan, Osmanlı Devletiyle bağını tamamen koparmak için aleyhine politikalar ürettiği Eflak bölümünü ve İstanbul hakkındaki gözlemlerini aktarmak yerinde olacaktır.

Eserin sonunda Thouvenel'in Tanzimatla ilgili yorumları da mevcuttur. Yazarın açıklayacağımız diğer koleksiyonları ise diplomat olarak bulunduğu sırada yaptığı tüm resmi ve gayri resmi yazışmalardır. Bu eseri ise tamamen seyahat notlarıdır.

"Piroskaf" denilen ilk buharlı gemiyle Viyana ve İstanbul arasında düzenli bir hat oluşturulmuştu. Pek çok yolcu gibi Thouvenel de bu hattı kullanmıştır. Viyana-Presburg (şimdiki Bratislava), içinden Tuna Nehri geçen bu şehir Macaristan'la sınırdır. Viyana'ya çok yakındır. Peşte Macaristan'ın kalbi iken Presburg Avusturya'ya ait bir şehir izlenimi vermektedir. Şehrin yüksek yerlerinde tepelere hakim kral şatolarıyla adeta Avusturya gibidir. Eski şehir bu şatoların arasında dikkatleri çekmez iken yeni mahalleler, oteller Tuna Nehri boyunca serpilmiştir. Thouvenel'in içinde olduğu yolcu gemisi Karadeniz'e ulaşmıştır.

Thouvenel 'in ilk uğradığı şehir Varna, Karadeniz'de bulunan önemli bir Osmanlı liman kentidir. 1828 Rus Harbi'nde önemli bir yer işgal eden Varna aynı zamanda Bulgaristan'ın bir pazarıdır. Rus bombardımanı altında harabeye dönen, birkaç Prusyalı subayın toparlamaya çalıştığı şehrin hisarları yeni bir kuşatmayı kaldıramayacak kadar zayıflamıştır. Burada Thouvenel disiplinden ve stratejiden yoksun Türklerin (Thouvenel, 1840: 286) savaş alanından çabucak kaçtıklarını; ancak, nedense çok zayıf hisarlarda mücadele ettiklerini ve kahramanca öldüklerini belirtmektedir. Yeni kışlaların rahatlıkla altı bin asker alabilecek şekilde inşa edilmiş olduğunu gözlemlemektedir. Thouvenel'in almış olduğu bilgi çerçevesinde Varna'da gördüğü bu kışlada Türklerin aldırılmaz tavırlarına dikkat çekmiştir.

Sokaklarda tek bir kadına bile rastlamayan Thouvenel, kahvehaneleri dolduran erkeklerin de afyon ve tütünle sersemlemiş olduklarını belirtmektedir. "Müslüman cüzzamı" olarak nitelediği tembelliği tedavisi imkânsız bir hastalık olarak gözlemleyen Thouvenel, bu durumla imparatorluğun her yerinde sık sık karşılaşmıştır. Varna'da Paşa Sarayı'nın önünde (Paşa'nın ismi verilmemiştir) karşılaştığı İngiliz ve Türk subaylarını ve Paşa'nın eşlerini koruyan zenci köleleri şaşkınlıkla izlemiştir. Söz konusu Paşa'nın yanına vardıklarında yerinden kalkamayacak kadar hasta olan Paşa'yı, kabul esnasındaki davranışlarından dolayı çok kaba bulmuştur (Thouvenel, 1840: 288). Varna'dan ayrıldığında Boğaz'ın muhteşem görüntüsüyle karşılaşan Thouvenel, Büyükdere'den Tophane semtine varmıştır. Fransız Büyükelçiliği'nin bulunduğu Tarabya'ya giderken Charlemagne'in soyundan gelen Kudüs Krallığı'nın ilk hükümdarı olan haçlı komutan Godefroy de Bouillon (1058-1100)'nin kamp kurduğu Tarabya'yı gözlerinin önüne getirmektedir (Thouvenel, 1840: 290).

İstanbul'un Asya kıyısı Avrupa kıyısına göre daha az nüfusa sahiptir. Bitki örtüsünün güzelliği, tepelerin ve vadilerin ihtişamı, büyük bir nehir gibi süzülen muhteşem Boğaz Thouvenel'i adeta büyülemiştir. Avrupa yakası sultan saraylarıyla, paşaların konaklarıyla, zengin tüccarların evleriyle Avrupaî bir görünüm arz ederken, Asya tarafı kendine has bir güzelliğe sahiptir. Asya tarafında Üsküdar ve mezarlıklar Thouvenel'i ayrıca büyülemiştir. Elbette Haliç de ihtişamıyla her seyyahı olduğu gibi Thouvenel'i de şaşkına döndürmüştür. Thouvenel İstanbul'da Beyoğlu, Tophane ve Galata şehirlerinde gördükleriyle İstanbul'u değerlendirmektedir. Farklı renklerdeki kıyafet cümbüşü ve rengârenk evler sahipleri hakkında bir fikir vermektedir. Bu evler Ayasofya ve Eyüp Camii arasına yayılmıştır. Boğaz'da ise savaş gemilerinin yanı sıra ticaret gemileri ve binlerce kayık adeta yarışircasına seyir halindedir.

İstanbul'da gazeteler II. Mahmut'un bağnaz ulemaya karşı bir zaferi olarak algılanan reformu "Karantina Kurumu"ndan bahsetmektedir. Veba, kolera, sıtma gibi çeşitli salgın hastalıklar için Avrupa şehirlerinde görülen karantina uygulamasının Osmanlı ülkesine gelmesi bir reform niteliğindedir (Thouvenel, 1840: 293). Thouvenel rehberiyle beraber karantinadan çabuk çıkmak için görevliye para verdiğini yazmaktadır. Bu durum Thouvenel'e göre II. Mahmut'un reformlarının tam anlamıyla yerleşmediğini göstermektedir. Yine, XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarına özellikle de İstanbul topraklarına gelen Fransız seyyahlar Chateaubriand (1768-1848), Lamartine (1790-1869), Mareşal Ragusa (1774-1852), Joseph-François Michaud (1767-1839) ve François Poujolat (1808-1880)'dan söz etmektedir. Özellikle Michaud ve Poujolat'nın Yunanistan, İstanbul ve Kudüs'ü kapsayan seyahatlerini birlikte kaleme aldıkları yedi ciltlik "Correspondance d'Orient" (Doğu Mektupları) adlı esere atıflar yapmaktadır. Herhangi bir seyyahın kendinden önce gelen diğer seyyahları okuyarak ve inceleyerek yola çıkması adeta bir kural olmuştur. Thouvenel'in dikkat çektiği bir başka nokta da yukarıda adını zikrettiği seyyah-diplomat çevrelerin yazıları sayesinde İstanbul'un çok iyi tanınmasıdır (Thouvenel, 1840: 294-295).

Teminatnamesi Babıâli tarafından kabul edilen yeni elçilere İstanbul'daki belli başlı büyük camileri görme hakkı verilmesi usuldendi. O sırada Thouvenel, Belçikalı bakanın aldığı ferman gereği korteji oluştururken, kendisini de davet etmesiyle Sultan'ın saraydaki pek çok uygulamasını gözlemleme imkânı elde etmiştir (Thouvenel, 1840: 295). 1839 yılında Thouvenel henüz Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlamamıştı. Thouvenel törenin yapıldığı sarayın adını vermeden tasvir etmiştir. Belçika Büyükelçisi'ne eşlik eden Thouvenel süslemeli kayıktan inince, üzerine altın güneş monte edilmiş büyük bir bronz kapıdan, uzun ve dar bir koridordan geçerek ilerlemiştir. Mimarisinin batı tarzına benzediği

düşünülürse, bugünkü Beylerbeyi Sarayı ya da Çırağan Sarayı'ndan söz etmiş olmalıdır. Bilindiği gibi, yanan bu saraylar II. Mahmut döneminden sonra Abdülaziz döneminde yeniden yapılmıştır. Dolayısıyla Thouvenel'in betimlediği saray daha sonraki yıllarda yanmıştır. Salonda Venedik aynaları yer alırken ipekten bir divanda Sultan oturmaktadır. Salondaki zevksiz bulunduğu eşyaları XV. Louis stilinin kötü bir taklidi olarak betimlemiştir. Salondaki şöminelerin ve banyoların yapımını ise büyüleyici bulmuştur. II. Mahmut'un artık oturmadığı bu sarayda bütün Batılı seyyahların çok merak ettiği yaklaşık elli kadar odası bulunan boş Harem'i görme fırsatı bulunduğu anlaşılmaktadır (Thouvenel, 1840: 297).

"Binbir Gece Masalı" misali gözleri hayali sahneler aramakta ve bu masalı Batı dünyasına kazandıran ünlü Fransız şarkiyatçı Antoine Galland (1646-1715)'a gönderme yaparak Harem'de dolaşan birkaç yaşlı harem ağasından bahsetmektedir. Harem'deki odaların açıldığı bahçede renk renk çiçeklere ve fiskiyelere bakarken Doğu'ya ait hayatı Türklere bakarak anlamaya çalışmaktadır. Günün sıcağından, gecenin neminden ve sineklerden koruyan ahşap ve kırılğan yapılar Thouvenel için cehennemi önceden yaşamak gibidir. Zira Fransız şairleri bu imgeleri cennet kavramı ile sembolleştirmişlerdir. Thouvenel burada farklı düşünmektedir.

Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'in sarayına gitmiştir. Burada da sarayın adını vermemektedir. Bizans imparatorlarının kütüphanesinin tamamen kaybolduğu ilk odada edebî, hukukî ve tarihî pek çok kıymetli el yazması asırlardan beri çürümeye terk edilmiş gibi dolaplarda kilitlidir. Önceki yıl edebiyatçı-politikacı Saint Marc Girardin (1801-1873)'in bu tozlu evrakları ziyaret etmek istediğini hatırlatmaktadır. Daha sonra sultanın divanını okuyucuya aktarırken büyükelçilerin kabulü esnasında sultanın önceleri beyaz bir tunik giydiğini belirtmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, bu değişiklik II. Mahmut'un Kıyafet Nizamnamesi (1826)'nden yaklaşık on iki yıl sonradır. Elçi kabullerindeki ritüeller ve kıyafetler de değişmiştir.

Rusya İmparatoru Nikolay, II. Mahmut'u yakın dostu olarak görmektedir (Thouvenel, 1840: 300). III. Selim'in öldürüldüğü sırada II. Mahmut'un eski halıların altına saklandığını korkunç isyanın çılgınlıklarını hissettiğini ve ölümü beklerken tahta çıkarıldığını esefle anarken, bulunduğu sarayın bunlara şahitlik ettiğini belirtmektedir. Sarayın arkasındaki selvi ve çınar ağaçlarının oluşturduğu uçsuz bucaksız koruluklar arasında dikkatini çeken bir yapı vardır. Avrupa'da gördüğü darphaneye benzeyen bu yapıyı uzun zamandan beri Ermenilerin yönettiğini ve sadece Sultan'ın hoşuna gitmek için sahte para bastıklarını müşahede etmiştir (1840: 301). Bir kuruş elli yıl önce bir ekü değerinde

iken yirmi beş santime düşmüştür. Sadece bu rakam bile Osmanlı Devleti'nin düştüğü ekonomik bunalımı yansıtmaktadır.

Büyükelçi ve maiyeti Topkapı Sarayı'ndan sonra At Meydanı'na çıkmışlardır. Thouvenel burada daha önce edindiği bilgiler doğrultusunda isyan eden paşaların kesik başlarını artık göremeyecektir. Ancak çürümüş kadavra kokusunun hâlâ etkili olduğunu beyan etmektedir. Ayasofya Camii'ne yöneldikleri sırada Thouvenel At Meydanı'ndan geçerken II. Mahmut'un yeniçerileri katletmesini hatırlamakta; Sultanın en iyi ordusunu kaybettiğini ve askersiz kaldığını kaydetmektedir. Bizanslılar zamanında hipodrom at yarışlarına sahne olurken yerine geçen Türk İmparatorluğunda kanlı olaylara sahne olmuştur. Meydanda Bizans İmparatorluğundan kalma dikili taş ve yılanlı sütunu da tarihiyle beraber okuyucuya aktarmıştır. Burada bulunan yapıların dünyanın harikalarından biri olarak algılandığını yinelemiştir. Thouvenel, Ayasofya Camii'nin banisinin Konstantin olduğunu; ancak, Türkler sayesinde günümüze kadar geldiğini itiraf etmiştir. Bu ünlü mabedin Türk mühendis ve mimarları tarafından cami görünümüne dönüştürüldüğünü söylemiştir (1840: 304).

Ayasofya Camii'nin büyük ihtişamlı kubbesini Saint-Pierre Katedrali'nin kubbesiyle karşılaştırmış ve Kur'an ayetleri ile kapanan eski resimlerin geçmişe ait herhangi bir fikir vermediğini fark etmiştir. Camide minber de yapılmıştır. Thouvenel ibadet esnasında Ayasofya Camii'ne girdiği için pek çok Türk'ü namaz kılarken gözlemlemiştir. Caminin kuytu köşelerinde ise evsiz barksız sefil insanları müşahede etmiştir.

Thouvenel'e göre 1453 yılından beri İstanbul'un surları hiç onarılmamıştır. II. Mahmut'un başlattığı reformları zayıf bulsa da Osmanlı İmparatorluğunda reformlar her zaman tehlikeli bir süreçtir. Zira III. Selim'in başlattığı reformlar akamete uğramıştır. Thouvenel Avrupa'da bulunan Türk topraklarında yaklaşık iki milyonu Müslüman olmak üzere on iki milyon insan bulunduğunu kaydeder. Yunanlılar, Ermeniler, Bulgarlar ve Yahudilerin birbirinden din ve dil bakımından farklılıklar gösterdiğini yazar. Henüz Türklerle bu milletlerin aralarında ciddi bir husumet bulunmadığını belirtmektedir (1840: 307). Buna karşılık, Hıristiyan mezhepler arasında husumet vardır. Ortodoks Rumlarla Katolik Ermeniler arasında ciddi bir düşmanlık hali mevcuttur. Aslında Thouvenel'in gözlemlerine göre kilise papazları cahil ve menfaatperesttirler. Ermeni papazları ise çok kurnaz ve gerçekten inançlıdırlar. Rum kilisesinin kurallarına boyun eğmişlerdir. Rus Çarı Rum tebaanın dinî bakımdan hamiliğini üstlenmiştir. Bu durumla ilgili olarak Thouvenel dikkat çekici bir yorumda bulunur. Thouvenel'e göre, Rus Çarı Ermenileri Avrupa'ya karşı bir güç olarak kullanacaktır. Ancak Rumlarla

Ermeniler arasındaki itilaf şimdilik buna engel olacaktır. Türklerin bu dini oyunlardaki rolü ise “gölge”den ibarettir (Thouvenel, 1840: 307).

Her Batılı seyyah gibi Thouvenel de Doğu Meselesi’ne değinmiştir. Bu kavramdan çıkardığı anlam Abdülmecit’in Kavalalı Mehmet Ali Paşa’yı dize getirip getiremeyeceği ya da Paşa’ya boyun eğeceği şeklindedir. 1839 yılında Nizip’te Osmanlı ve Mısır orduları savaşmış Osmanlı ordusu yenilmişti (Karal, 2007: 142). Thouvenel’e göre Türkiye’de kötülük kök salmıştır. Bozulma ve çöküş her geçen gün artmaktadır. Kurumlar arasında anakronizm görülmektedir. Türkiye’yi hala ihtişamlı görünen ama güçlkle ayakta durabilen bir ağaca benzeten Thouvenel, Sultan Mahmut’un elinde bir baltayla ağacı budamak isterken gövdeyi kestiğini ve ağacı öldürdüğüne inanmaktadır (1840: 309).

Alphonse de Lamartine gibi diğer Fransız yazarların Türkiye üzerine yazılan eserleri Fransız kamuoyunu olumsuz etkilemiştir. Thouvenel II. Mahmut’un reformlar için çok çabalayan olağanüstü bir insan olduğunun altını çizerken, Abdülmecit’in ise kendinden öncekinin ağırlığı altında sersemlediğini belirtmektedir. Thouvenel, İstanbul’a büyükelçi olarak geldiğinde bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Çünkü Abdülmecit’in saltanatına daha yakından şahit olmuştur. Oysaki 1839’da Abdülmecit tahta yeni geçmiştir. İstanbul ile İskenderiye arasındaki anlaşma yeni padişahı çok ihtiyatlı davranmaya zorlamıştır.

İstanbul’da Gülhane Parkında Tanzimat ile ilgili Hatt-ı Hümayun’un Reşit Paşa tarafından ilanı Fransız basınına yansımıştır. Basın bunu bir iç savaşın yani Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile olan Mısır Meselesi’nin bastırılması şeklinde yorumlamıştır. Zira o fermanda Sultanın gücünün sınırlandırılmasının gerekliliği övgü dolu sözlerle halka duyurulmuştur. Bu reformlar sayesinde Doğu’da sanat, endüstri ve tarım ilerleyeceği öngörülmüştür. 1789 yılının Fransası ile 1840 yılının Türkiyesini birbirine benzeten yaklaşıma karşı çıkan Thouvenel, Türkiye’de aristokrasi ve burjuva sınıfının olmadığını, hatta cehalet ve sefalet içindeki bir milletin ihtilal yapamayacağını savunmuştur (1840: 311). Üzülerek belirttiği bu yoruma destek amacıyla 3 Kasım tarihli Hatt-ı Şerifin Fransızcasını okuyucuya sunmaktadır.

Fransız basınının “Osmanlı Anayasası” (Thouvenel, 1840: 310) diye nitelendirdiği Gülhane Hatt-ı Hümayûnu Thouvenel’e göre ülkedeki iç savaşa bir süre ara vermek için yapılmıştır ve genç sultanın şerefine yapılmış düzenlemelerdir. Thouvenel, Tanzimat Fermanı da denilen Hatt-ı Hümayun’u inceleyerek görüşlerini okuyucusuyla paylaşmıştır. Abdülmecit’in anayasası diye nitelendirdiği yasalar başlıca iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölüm mukaddime yani başlangıç niteliğindedir. Bu bölümde, önceki yönetimin pek çok kötülüklere yol açtığı kabul edilerek,

aşğılama derecesinde güçsüz bir idareden bahsedilmektedir. İkinci bölüm ise yenilikler vaat etmektedir. Bu bölümde yeni bir malî sistem, askerlikle ilgili yeni düzenlemeler, Osmanlı tebaası için can, mal ve namusun korunmasıyla ilgili yeni kaideler söz konusudur. Bu düzenlemeler Thouvenel'e göre tam bir sosyal devrimdir (1840: 312). Bu noktada bir Batılı gibi Thouvenel bu reformların uygulanabilirliği konusunda şüphelerini dile getirmiştir. Buna göre endüstrileşmiş bir toplumda aşırı zenginlikler ve büyük yetenekler ortaya çıkmaktadır.

Fransız İhtilali'nin dinamiklerinin henüz Türk toplumunda oluşmadığını düşünen Thouvenel'e göre ne yabancı unsurların etkisiyle çalışan reaya, ne de üstünlüğü elinde bulunduran Türkler bu düzeni sağlayacaktır. Zira Hatt-ı Şerif Türklerden bu üstünlüğü geri almaktadır. Thouvenel'e göre II. Mahmut'un benzer teşebbüsleri başarılı olamadı. Bu başarısızlık kaçınılmazdı. Müslümanların reformlar hakkında bazı şüpheleri bulunduğu içindir ki sonuç olumsuzdu. Ancak yeni sultanın şansı II. Mahmut'a göre daha fazladır. Yine de halkını devrimlere alıştırmayı denemeli, himayesindeki topraklarda dürüst ve yetenekli yöneticiler seçmeli ve rüşvetle satın alınan paşalardan kurtulmaya çalışmalıdır.

Fransa, İngiltere ve Belçika ile yapılan yeni ticarî anlaşmanın Doğu'da yeni pazarlar sağlayacağını ve tekeli kaldıracağını belirten Thouvenel, burada Doğu ticaretini canlandırmak için ciddi tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmektedir. Askerlik meselesini de ele alan Thouvenel Osmanlı'da halkın askerliğe alınış biçimini paşaların ve seraskerlerin acımasızca yaptıklarını dile getirerek eleştirmektedir. Sabır ve cesaretle her şeyin üstesinden gelineceğini belirterek, Abdülmecit'in zayıflığına vurgu yapmıştır. Hiçbir Hatt-ı Şerifin ya da anayasanın adetleri değiştirmeyeceğine inanan Thouvenel Fransız basınının da Hatt-ı Şerifi büyük sözlerle takdim etmesini kabul etmemektedir.

Fransız basınından bir grup redaktör Babıali'nin bakanlarını Mehmet Ali Paşa'nın aleyhine Hatt-ı Şerif lehine etkilemeyi başardılar. Burada Fransız basınının çok dikkatle takip edildiği ve kuvvetli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Hatt-ı Şerifi metheden makaleler derhal Divan'da Türkçeye çevrilip yorumlanmıştır. Thouvenel Sırbistan meselesiyle yakından ilgilenmektedir⁸. Thouvenel Rusya'nın, Sultandan elde ettiği 3 Kasım tarihli Hatt-ı Şerifiyle Beyoğlu'nda entrikalarını sürdürmesinden kaygı

⁸ Abdülmecit döneminde, 14 Mayıs 1853-29 Mayıs 1854 ve 6 Ağustos 1857-22 Ekim 1857 tarihleri arasında sadrazamlık yapan Osmanlı devlet adamı Giritli Mustafa Naili Paşa (1798-1871)'nın Paris Büyükelçisi olan oğlu Veli Paşa'nın (Le Beau Veli-Yakışıklı Veli) dönemin Hariciye Nazırı Ali Paşa'ya 6 Aralık 1861'de gönderdiği Fransızca resmî belgeye göre, Fransız Dışişleri Bakanı Thouvenel Sırbistan meselesinden haberdardır ve Osmanlı diplomatlarıyla gizlice görüşmeler yapmaktadır. Bkz. B.O.A. Hariciye Nezareti Tercüme Odası, dosya no: 172, gömlek sıra no: 58, tarih: 1861.12.6, Paris.

duymaktadır. Bu durum karşısında Thouvenel, Fransız basınının da meseleyi çok abarttığını belirterek Fransa'dan yola çıkacak son gemi, Osmanlı ülkesini edebî bakımdan koloni haline getirecek fikirleri taşımali şeklinde bir benzetme ile düşüncelerini dile getirmiştir (1840: 316). 1 Ocak 1840 yılında "Revue des Deux-Mondes" dergisinde yayınlanan yazılar kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Tanzimat Fermanından sonra Babıâli orduyu, maliyeyi ve idari yapıyı değiştirmek için ferman üstüne ferman yayınlamıştır. Thouvenel gösterilen hedefe ulaşamayacağına inanmaktadır. Zira reformlar kılık kıyafet veya unvan değişikliği gibi yapısal olmayan önemsiz şeyler üzerine yapılmaktadır.

Mısır Meselesi'nde, Thouvenel'e göre Rusya belirsizlik ortamı oluşturmak isterken Mısır'da direnen İngiltere ise bazen umut, bazen de düşmanlık vaat etmektedir. Avusturya ise Fransa'yla ortak bir fikir oluşturmaya pek gönüllü gözükmemektedir. 1838-1839 yılında Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti ile olan mücadelesinde Fransa'nın dışlanarak İngiltere'nin ön ayak olmasıyla Rusya, Prusya ve Avusturya devletlerinin Londra'da bir araya geldiklerini ve 15 Temmuz 1840 tarihinde Londra Antlaşmasını imzaladıkları bilinmektedir. Thouvenel bütün bu süreci gözlemlene imkânı bulmuştur.

Kitabın sonunda Sultan Abdülmecit'in 1838 yılında (Şevval 1254) yayınladığı Hatt-ı Şerifin Fransızca tercümesi bulunmaktadır. Vezir Yusuf Muhlis Paşa (1783-1843)'ya hitaben yazılan fermanla Sırbistan'la ilgili yönetimden vergiye kadar uzun bir açıklama bulunmaktadır. Eflak Beylerinden Grigore Ghika (1807-1857)'nin Budapeşte'ye gelince yaptığı konuşmanın metni de ektedir.

Ayrıca Dersaadet'te düzenlenen Eflak ve Boğdan'la ilgili fermanların Fransızcası eklerde bulunmaktadır. Yabancılar tarafından Eflak'ta alınan gayrimenkullerle ilgili olarak yerel basından 1838 tarihli metinler bulunmaktadır. Buna göre, İki buçuk milyona yakın bir nüfusa sahip olan bu beyliklerin insan ve hayvan (inek, öküz, koyun v.b.) sayısı bakımından mukayesesine göre Boğdan Eflak'tan daha müreffeh görünmektedir (Thouvenel, 1840: 356). Yine o dönemde Thouvenel elde ettiği bilgiler çerçevesinde bu iki beylikle ilgili çok önemli ticarî verileri ve ihracat ve ithalat ürünlerini bir bir sıralamaktadır. Bu anlamda, söz konusu seyahat notları kıymetli bir veri kaynağıdır.

Sonuç olarak Temmuz Monarşisi (1830-1848) döneminde Fransız İhtilali'ni yaşayan Louis-Philippe (1773-1850)'in krallığında iyi bir eğitim alan Thouvenel 1838-1839 yılının siyasi çalkantılı döneminde 'Macaristan ve Eflak' seyahat notlarını bir Fransız seyyahının penceresinden aktarmıştır.

SONUÇ

Türk-Fransız ilişkileri Avrupa'nın siyasal ve sosyal dengeleri çerçevesinde şekil ve mahiyet değiştirerek devam ede gelmiştir. Kırım Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti Eflak-Boğdan olayları ve Romanya'nın kuruluşu, Cidde olayları, Suriye'deki isyanlar ve Sırbistan'daki Osmanlı karşıtı Rus mihraklı karışıklıklar gibi fevkalade önemli meselelerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu önemli olayların içinde Fransız diplomat Thouvenel'i bazen başrolde, bazen de geri planda görmek mümkündür. Başlangıçta seyyah olarak geldiği bu coğrafyaya daha sonra diplomat olarak dönmüştür. Fransa'ya yaptığı hizmetler, onun diplomatik kariyerini dışişleri bakanı ve senato üyesi olarak tamamlamasını sağlamıştır.

Thouvenel, Babıâli ve Sultan Abdülmecit ile sürekli temas halinde olmuştur. Fransa'dan aldığı talimatlar doğrultusunda baskıcı bir tutum izleyerek, Reşit Paşa'yı azlettirmiş ve Fransa yanlısı Ali Paşa'yı veya Fuat Paşa'yı bazen sadarete, bazen de dışişleri bakanlığına getirtmiştir. 28 Şubat 1856'da yayınlanan Islahat Fermanı'nın baş mimarlarındanındır.

Fransız diplomatik arşivlerinde bulunan çok sayıda belgede bu süreci takip etmek mümkündür. Ancak, Türkiye'de bu dönemle ilgili tarih araştırmalarında Thouvenel'in adı pek anılmamaktadır. Bu durumu İngiliz Büyükelçisi Lord Stratfort'un ülkesinden ziyade kendini öne çıkartan diplomatik hamlelerine karşılık Thouvenel'in ülkesini öne çıkartan diplomatik nezaketi ve terbiyesiyle izah etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Ministre Des Affaires Etrangères, Archives Diplomatique 233 PA AP: THOUVENEL (Édouard-Antoine), Thouvenel Papiers.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Tercüme Odası: B. O. A. H. R. T. O.

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı 1853-1856 (2006), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 84.

II. Makale ve Kitaplar

ARMAOĞLU, Fahir (2006), *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınevi: İstanbul.

BERKES, Niyazi (2002), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

- CEVDET PAŞA (1991), *Tezâkir 1-12*, (Yayınlayan Cavid Baysun), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- DAVISON, H. Roderic (2005), *Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876*, (Çev. Osman Akınhay), Agora Kitaplığı: İstanbul.
- DE FONTMAGNE, Baronne Durand (1977), *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, (Çev. Gülçiçek Soytürk), Tercüman 1001 Temel Eser: İstanbul.
- İNALCIK, Halil; SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet (Editörler) (2012), *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KARAER, Nihat (2010), "Paris'te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı - Fransız Diploması İlişkilerinin Genel Seyri", *OTAM*, 28, Güz, 2010, ss. 65-85.
- KARAER, Nihat (2012), *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- KARAL, Enver Ziya (2007), *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid Ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, Cilt 5, Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ŞENİ, Nora (1999), *Marie ve Marie, Konstantiniye'de Bir Mevsim 1856-1858*, (Çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.
- THOUVENEL, Edouard (1840), *La Hongrie et la Valachie (Souvenir de voyage et notice historiques)* Arthur Bertrand, Libraire-éditeur, Paris.
- THOUVENEL, Edouard (1889), *L'Empereur Secret de (Correspondance Confidentielle et inédite échangée entre M. Thouvenel le Duc du Gramont et le Général Comte de Fiahault 1860- 1863)*, I. cilt, éditeur Calmann Lévy, Paris.
- THOUVENEL, L. (1890), *La Grèce Du Roi Othon Correspondance de M. Thouvenel*, éditeur Calmann Lévy, Paris.
- THOUVENEL, L. (1892), *Episodes D'Histoires Contemporaine Tirés des Papiers de M. Thouvenel (1844-1845)-(1851-1852)*, éditeur Calmann Lévy, Paris.
- THOUVENEL, L. (1897), *Trois Années de La Question d'Orient 1856-1859*, éditeur, Calmann Lévy, Paris.
- THOUVENEL, L. (1889), *Le Secret de L'Empereur Correspondance M. Thouvenel Le Duc De Gramont et le Général Comte De Flahault 1860-1863*, II. cilt, éditeur, Calmann Lévy, Paris.
- THOUVENEL, L (1903), *Second Empire d'après Les Papiers de M. Thouvenel (1854 -1866)*, éditeur Calmann Lévy, Paris.